

LENJIN I LENJINIZAM

(uz 100-godišnjicu rođenja)

O lenjinizmu (kao ukupnosti Lenjinove misli) uvek je reč u vezi sa marksizmom. Pojam lenjinizma najčešće je obuhvaćen pojmom — marksizam-lenjinizam. Na primer, u sovjetskoj *Istoriji filozofije* stoji: „lenjinizam je neodvojiv od marksizma, čiji je on produžetak i razvoj; marksizam-lenjinizam je jedinstvena naučna i revolucionarna teorija” (t. V, Moskva 1960., str. 9). Jedan od skoro objavljenih radova u nas posvećen Lenjinu sadrži odredbe da je i lenjinizam „učenje koje predstavlja direktni nastavak na Marksovo učenje” i da „sa marksizmom čini jednu celinu” zbog čega se „s punim pravom doktrina i naziva marksizam-lenjinizam” (Dr M. Marković, *Ekonomска теорија у дјелima V. I. Lenjina*, Titograd 1970.). U svakom slučaju, od kako je Staljin 1924. godine, povodom Lenjinove smrti, prvi pokušao da teorijski formuliše poklič („Lenjin je umro, živeo lenjinizam”), iz saopštenja CK SKP(b), rekavši da je „lenjinizam marksizam epohe imperijalizma”, otada je i lenjinizam postao ne samo ideološko-politička već i naučno-teorijska tema. A kada je već tako dva su pitanja postala dominantna:

prvo — šta znači da je lenjinizam sinonim marksizma; zašto je marksizam esencija (suština) lenjinizma, a lenjinizam jedna istorijska egzistencija (pojavnost) marksizma, i,

drugo — šta je *differentia specifica* lenjinizma; u kom je smislu lenjinizam nešto drugo (različito) od marksizma.

I

Odgovor na prvo pitanje mora poći od činjenice da je Lenjinov put racionalnog i iskustvenog razvoja — put Marksovog pobornika. Njegov pogled na svet, njegova naučna misao kao i njegova revolucionarna praktična aktivnost ima za svoju osnovu Marksово učenje — marksizam. „Mi stojimo, pisao je Lenjin, potpuno na osnovama Marksove teorije: ona je preobratila socijalizam iz utopije u nauku, posta-

vila čvrste osnove te nauke i označila put kojim treba ići, razvijajući dalje tu nauku i razrađujući je u svim njenim delovima" (*Naš program, Izabrana dela*, t. 3 Beograd 1960, str. 198.).

Kao i za marksizam i za Lenjinovo učenje je teorijska pretpostavka *dijalektički materijalizam*, Marksovog tipa. Lenjin je i sam svoju teoriju i praktično-političku aktivnost revolucionara zasnovao na doslednom *materijalističkom* shvatanju pojave, stvari i procesa. Lenjin nije smatrao da su klasici marksizma tvorci materijalističkih ideja, a još manje je sebi pripisivao otkriće tih ideja. On je ipak znao da su Marks i Engels razvili materijalizam do stepena potpune doslednosti, naučne korektnosti i najveće moći. Razvijajući ne samo njegovu prirodnonaučnu sadržinu već i socijalnu (istorijsku) i ujedinjujući ga sa dijalektičkom metodom Lenjin je te ideje propagirao, komentarisao, sadržavao — jednom rečju marksistički dijalektički materijalizam omasovljavao i suprostavljao raznim oblicima i taktikama idealističkih i metafizičkih napada i revizionizma.

„Materijalizam, piše Lenjin, u punoj saglasnosti s prirodnim naukama, uzima kao primarno datu materiju, smatrajući svest, mišljenje, osećaj kao sekundarno, pošto je osećaj u jasno izraženom obliku vezan samo za više forme materije (organska materija)...” (*Materijalizam i empiriokriticizam*, Beograd, 1948, str. 37). Marksov materijalizam je, dakle, i za Lenjina teorijska pozicija koja materiju smatra većitom kategorijom i koja je s toga ispred duha, svesti, razuma kao proizvod svoje najveće organizovanosti, pošto je „materija, ... filozofska kategorija za označku objektivne realnosti koja je čoveku data u njegovim osećajima, koju naši osećaji kopiraju, fotografišu, odražavaju i koja postoji nezavisno od njih” (*Ibid.*, str. 127).

Kao i Marks i na osnovu Marks-a (i Engelsa) Lenjin smatra da je borba protiv materijalizma borba protiv naučnih principa izučavanja sveta, a za vladavinu popovštine i iluzornih predstava i pojmove. „Filozofija marksizma, piše Lenjin, jeste *materijalizam*. U toku čitave novije filozofije Evrope, i naročito krajem XVIII veka, u Francuskoj, u kojoj se razbuktala odlučna bitka protiv srednjevekovnog staleža, protiv feudalizma u institucijama i u idejama, materijalizam je bio jedina dosledna filozofija, verna svim učenjima prirodnih nauka, neprijatelj sujeverja, licemerstva itd. Zato su neprijatelji demokratije svim silama nastojali da „pobiju”, podriju, oklevetaju materijalizam i branili su razne oblike filozofskog idealizma, koji se uvek svodi, na ovaj ili onaj način, na odbranu ili podršku religije” (*Tri izvora i tri sastavna dela marksizma, Izabrana dela I*, knj. prva, Beograd 1948, str. 60).

Kao i Marksov materijalizam tako je i Lenjinov materijalizam — *dijalektički materijalizam*. Da je „*dijalektika*, tj. učenje o razvitku i njegovom najpotpunijem, najdubljem i od jednostranosti slobodnom obliku, učenje o relativnosti ljudskog znanja, koje nam daje odraz materije, koja se večno razvija” (*Ibidem*) glavni princip Marksovog učenja, Lenjinu je isto tako bilo ne samo poznato već i njegovo osnovno rukovodeće načelo. Polazeći od toga da je dijalektika „središna tačka prema kojoj se stiče sva mreža izloženih i razmotrenih ideja” Marks-a i Engelsa, Lenjin je i sam nalazio da je negovanje i razvijanje dijalektičkog mišljenja put do stvarnog i potpunog saznanja stvari i po-

java. Zato je strašcu naučnika nastavio „genijalni korak” koji su učinili klasici marksizma primenom materijalističke dijalektike u preradi celokupne političke ekonomije od njenog temelja, u preradi istorije, prirodnih nauka, filozofije, politike i taktike radničke klase. Sledeći taj korak Lenjin ga je ne samo uvek i stalno potvrđivao i verifikovao već ga je i teorijski osvežavao i osadržavao (obogaćivao). Osnovne zakone dijalektike (zakon prelaza kvantiteta u kvalitet, zakon prožimanja suprotnosti, zakon negacije negacije) u Lenjina dobijaju nove, posebne dimenzije; otkrivaju se njihove strane i svojstva kao dalja i dubla sama dijalektička misao. A te strane i elemente dijalektike Lenjin je u svom konspektu Hegelove *Nauke o logici* predstavio na sledeći način:

- „1) objektivnost posmatranja (ne primeri, ne odstupanja, nego stvar po sebi);
- 2) sva ukupnost raznovrsnih odnosa te stvari prema drugim stvarima;
- 3) razvoj te stvari (respective pojave), njeno sopstveno kretanje, njen sopstveni život;
- 4) u sebi protivrečne tendencije (i strane) u toj stvari;
- 5) stvar (pojava etc.) kao zbir i jedinstvo suprotnosti;
- 6) borba respective razvijanje tih suprotnosti, protivrečnost tendencije etc.;
- 7) sjedinjenje analize i sinteze, — razlaganje na pojedine delove i ukupnost, sabiranje tih delova ujedno;
- 8) odnosi svake stvari (pojave etc.) nisu samo raznovrsni, nego opšti, univerzalni. Svaka stvar (pojava, proces etc.) povezana je sa svakom;
- 9) ne samo jedinstvo suprotnosti, nego prelazi sve odredbe, valiteta, crte, strane, svojstva u svako drugo (u svoju suprotnost?);
- 10) beskonačan proces otkrivanja novih strana, odnosa etc.;
- 11) beskonačan proces produbljivanja čovekovog saznanja stvari, pojava, procesa itd. od pojave ka suštini i od manje dublje suštine ka dubljoj suštini;
- 12) od koegzistencije ka kauzalnosti i od jedne forme veze i uzajamne zavisnosti ka drugoj, dubljoj, opštijoj;
- 13) ponavljanje u višem stadiju izvesnih crta, svojstava etc. nižeg stadija i
- 14) vraćanje tobože na staro (negacija negacije);
- 15) borba sadržine sa formom i obratno. Zbacivanje forme, prerada sadržine;
- 16) prelaz kvantiteta u kvalitet i vice versa.

Ukratko se dijalektika može odrediti kao učenje o jedinstvu suprotnosti. Time će biti uhvaćeno jezgro dijalektike, ali ovo zahteva objašnjenje i razvijanje”. (*Filozofske sveske*, Beograd 1955, str. 193—194).

Da je samo posredstvom dijalektičkog mišljenja moguće biti i marksista za Lenjina je bilo pravilo ističući da je za razumevanje Marksove filozofije (naučne metodologije) nužno dobro poznavati Hegelovu dijalektiku kao jedan od izvora marksizma („Ne može se, beleži Lenjin 1914. g., Marksov *Kapital*, a naročito prva njegova glava potpuno shvatiti, ako se nije *cela* Hegelova *logika* skroz prostudirala i shvatila. Prema tome za poslednjih pola veka nijedan marksist nije Marks-a razumeo“).

Tako je Lenjin još jednom pokazao da je Hegelova dijalektika od Marks-a okrenuta na noge, metoda istraživanja koja upućuje da su svet i pojave u njemu jedinstvo različitog, da su pojave, u stvari, sistem mnogostrukih veza i odnosa, da one čine jedinstvo svoje sadržine i oblika ali i nužnu međusobnu protivrečnost, — da je sve u beskonačnom menjanju i razvoju te da je ljudska misao samo onda objektivna i istinita kada se podudara s tim razvitkom, kada je u stanju da ga prati, objasni i sama postane njihov konstitutivni deo.

Ali šta znači *dijalektički materijalizam* za ljude, mislioce i revolucionare čiji je životni poziv izučavanje i menjanje društvenih odnosa? Da li je moguće materijalističko shvatanje istorije ili je ono rezervisano samo za prirodne procese kao teorije prirodnoučnih sistema? Kako je materija kao objektivna realnost osnova ljudskog života (društva)?

Lenjin je, dosledan marksističkom materijalizmu, znao da je materijalizam ukupan pogled na svet, te da je on i prirodno-naučni i *istorijski* materijalizam i da je njegova primena u ovoj drugoj oblasti glavni doprinos klasika marksizma razvoju ideje materijalizma. Ograničenost domarksovog materijalizma bila je i za Lenjina poznata činjenica koju je i sam prevazišao primenjujući i razvijajući Marks-Engelsovo materijalističko shvatanje istorije. „Najveća tekovina naučne misli, isticao je Lenjin, bio je Marksov *istorijski materijalizam*. Umesto haosa i proizvoljnosti koji su dотле vladali u pogledima na istoriju i na politiku došla je neverovatno celovita i skladna naučna teorija, koja pokazuje kako se iz jednog sistema društvenog života, usled porasta proizvodnih snaga, razvija drugi, viši — iz feudalizma, na primer, izrasta kapitalizam“ (*Tri izvora i tri sastavna dela marksizma*, str. 61).

Marksov dijalektički materijalizam i njegova primena u izučavanju društva jeste, po rečima Lenjina, „genijalna ideja“ koja je otvorila put „strogog naučnog odnosa prema istorijskim i društvenim pitanjima“. Ta ideja je, smatra Lenjin, podigla sociologiju na stepen nauke postavši naučno proverena teorija koja nema pretenzije da sve objasni već samo da pokaže jedino naučni metod objašnjenja istorije (v. Šta su „prijatelji naroda“ i kako se oni bore protiv socijaldemokrata?, *Izabrana dela* t. 1, Beograd 1960, str. 130—131). Dalje precizirajući i konkretizujući marksističku teoriju o društvu Lenjin je polazio od osnove Marksove teorije da su produkcioni odnosi primarni društveni odnosi, da su kategorije društveno-ekonomskih formacija i prirodno-istorijskog razvoja društva bitne njene kategorije, da je metod izučavanja sadržan u konkretnom istraživanju istorijskih (empirijskih) činjenica, da je ličnost od društva formirana snaga i sama činilac koji ulazi u rezultantu istorijskog razvijanja, da svi odnosi društvenog života, mada

uslovljeni ekonomskim, imaju svoju relativnu snagu koja se ispoljava u njihovom međuuticaju i njihovom delovanju na ekonomsku strukturu društva itd. Celokupna Lenjinova borba za uspostavljanje sovjetske vlasti, za ostvarivanje revolucionarnog saveza radnika i seljaka, za usmeravanje nužnosti socijalističke revolucije, za pronalaženje adekvatno tim zadacima partijske strategije i taktike, za konsolidaciju prve socijalističke države, za rešavanje agrarnog i nacionalnog pitanja, — bila je određena marksističkim objašnjenjem društvenih pojava, istočijskim materijalizmom koji je za njega „sinonim nauke o društvu” čija se snaga, posebno, sastoji u tome, „što ona strogu i najvišu naučnost (predstavljajući poslednju reč nauke o društvu) spaja s revolucionarnošću, i to spaja ne slučajno, ne samo zato što je osnivač doktrina spajao u sebi odlike naučnika i revolucionara, nego spaja u samoj teoriji, unutrašnje i neraskidivo” (*Ibid.*, str. 310).

Osnovna, dakle, pitanja marksističke teorije — o odnosu materije i svesti i mogućnostima saznanja sveta, Lenjin rešava u duhu Markso-vog tumačenja i na terenu društvene istorije. I u načelu, a već u posebnom i pojedinačnom naročito, Lenjin je u razmatranju tih pitanja video bitnu stranu metodološkog postupka naučnog saznanja kojim se otkrivaju objektivne istine o stvarima i pojavama.

Da ne određuje, dakle, svest biće već da stvarnost društvenog života određuje svest (mišljenje) Lenjin je imao prilike da više puta dokazuje braneći osnovne principe marksizma. Tako, na primer, u svom poznatom radu *Šta su „prijatelji naroda” i kako se oni bore protiv socijaldemokrata?* 24-godišnji Lenjin kritikuje Mihajlovskog što ovaj zamera klasicima za njihov, navodno, ekonomski materijalizam. „Ali, odgovara Lenjin, gde ste vi našli kod Marks-a ili Engelsa da oni obligatno govore o ekonomskom materijalizmu? Karakterišući svoj pogled na svet, oni su ga nazvali prosto materijalizmom. Njihova osnovna ideja (...) jeste u tome da se društveni odnosi odle na materijalne i ideoološke. Ideološki predstavljaju samo nadgradnju nad prvima, koji nastaju nezavisno od volje i svesti čovekove kao (rezultat) oblika čovekove, aktivnosti, usmerene na održavanje čovekovog života” (str. 142).

Nasuprot svakom agnosticizmu Lenjin brani marksističku teoriju o mogućnosti ljudskog saznanja stvarnosti, dalje razvijajući njene postavke o relativnoj i apsolutnoj istini, o naučnom zakonu, o konkretnom i apstraktnom mišljenju itd. Čitava ljudska misao kao „subjektivna slika objektivne stvarnosti” jeste i sama dijalektika pojmov-a, sudova i zaključaka koji odražava sistem povezanih pojedinačnih, posebnih svojstava, osobina, kvaliteta stvari i pojava u objektivnom svetu.

Od živog posmatranja, pisao je Lenjin, ka apstraktnom mišljenju i od njega ka praksi to je naučni put saznanja istine, koji obezbeđuje empirijski zasnovano logičko (teorijsko, naučno) saznanje u praksi verifikovano. „Ljudsko mišljenje je po svojoj prirodi sposobno da daje i ono nam daje apsolutnu istinu koju čini suma relativnih istina. Svaki stupanj u razvitku nauke dodaje nova zrna toj sumi apsolutne istine, ali su granice istine svake naučne postavke relativne, jer ih dalji porast znanja čas proširuje čas sužava” (Lenjin, *Materijalizam i empiriokriticizam*, str. 133).

Pošto je čovek, kako bi rekao Marks, u suštini praktično biće, usled čega i mislioci ne postoje zbog toga da bi svet samo objašnjavali već i da bi ga menjali, Lenjin je upravo to imao u vidu kada je mišljenje ne samo izvodio iz prakse već ga i usmeravao na praksu i u njoj provjeravao. Ljudima je potrebna (naučna) misao zbog toga da bi se oslobođali sveta nužnosti, stihije i sudsbine, da bi menjali svoj život (potrebe i moći), a oni to utoliko uspevaju ukoliko im to sam život potvrđuje. Nije Lenjin imao iluziju da je ljudska praksa uvek u stanju da bude krajnji arbitar istina, ali je on bio svakako u oblasti gnoseologije marksistički teoretičar pišući pored ostalog i sledeće: „Gledišta života, prakse mora biti prvo i osnovno gledište teorije spoznaje. I ono neizbežno vodi materijalizmu odbacujući u samom početku beskonačne izmišljotine profesorske sholastike. Naravno, pri tome ne treba zaboravljati da kriterij prakse nikada ne može, po samoj suštini stvari *potpuno* potvrditi ili potvrditi ma kakvu ljudsku predstavu. Taj kriterij je takođe toliko „neodređen”, da ne dopušta ljudskom znanju da se pretvori u „apsolut”, a u isto vreme je toliko određen, da vodi nemilosrdnu borbu protiv svih vrsta idealizma i agnosticizma. Ako je ono što naša praksa potvrđuje jedina, poslednja, objektivna istina, — onda iz tog proizilazi da je jedini put ka toj istini put nauke, koja стоји na metrijalističkom gledištu” (*Ibid.*, str. 141—142).

Iz dosad rečenog jasno je, sasvim sigurno, jedna stvar: Lenjinova misao neodvojiva je od marksističke misli. U tom smislu lenjinizam je, zaista, — marksizam. Lenjin je genijalni marksista i on, lično, nije mislio da je njegovo shvatanje (učenje) posebno od onoga što je teorija dijalektičkog materijalizma. Lenjinizam nije, dakle, ni posebna etapa marksizma, jer nije tačno da je marksizam isključivao jednu ili drugu epohu za čije bi proučavanje bio potreban ili neophodan i novi marksizam (marksizam date etape). Upravo zbog toga što je marksizam i sam dijalektička teorija i metod koji je samo rukovodstvo za saznanje i akciju i koji kao opšti pogled na svet nije u isto vreme i odgovor na sve istorijske činjenice, iako daje opšte rukovodeće postavke njihovog razumevanja i rešavanja, „koje se u posebnim slučajevima primenjuju drukčije na Englesku nego na Francusku, drukčije na Francusku nego na Nemačku, drukčije na Nemačku nego na Rusiju” (Lenjin, *Naš program*, str. 199—200).

Sam Lenjin nikada nije dao povoda niti ičim pokazao da je njegov rad jedna etapa ili nova faza u razvoju Marksovog učenja, kao što će to govoriti posle njega. (Tako, na primer, „sredinom 90-ih godina XIX veka, kaže se u sovjetskoj *Istoriji filozofije*, nastao je novi period u istoriji marksizma — period lenjinizma, započeo je novi, lenjinski period u razvoju marksističke filozofije”. I dalje: „Lenjinova etapa u filozofiji marksizma — to je novi stupanj u razvoju dijalektičkog i istorijskog materijalizma” (str. 9—10). Za Lenjina — *lenjinizam ne postoji*. Postoji samo marksizam koji nije važio samo za jednu istorijsku epohu, za klasični kapitalizam, već je on univerzalna misao koja je u konkretnoj stvarnosti otkrila najopštije, najbitnije veze i odnose koji kao apstrakcija obuhvataju čitav svet čiji su odraz. „Potpuno je prirodno, piše Lenjin, — objašnjavajući da li je Marksov metod izučavanja primenljiv samo na klasični kapitalizam — da se materijalistički metod mora nužno

proširiti i na ostale društvene formacije, makar one i ne bile podvrgnute specijalnom proučavanju činjenica u detaljnoj analizi”, jer materijalizam nije pretendovao na to da sve objasni nego da pokaže jedino naučni metod objašnjenja istorije. Činjenica da je od Marksa i Engelsa na ovamo dijalektički materijalizam obogaćen novim otkrićima (potvrđama) i razjašnjenjima novih pojava i stvari koje proizilaze iz večitosti kretanja različitih oblika materije, samo je potvrda suštine marksizma kao učenja čija se celovitost i opštost do sada nije osporavala novim saznanjima kao novim teorijama već samo potvrđivala. Zato Lenjin i kaže da se „Marksova i Engelsova genijalnost ispoljila . . . , između ostalog, u tome što su oni prezreli učenu igru novim rečcama, premudrim terminima, lukavim ‚izmima’, i govorim prosti i otvoreno: postoji materijalistička i idealistička linija u filozofiji i među njima razne nijanse agnosticizma. Pokušaji da se pronađe ‚novo’ gledište u filozofiji pokazuju isto takvo siromaštvo duha kao i pokušaji da se stvori ‚nova’ teorija vrednosti, ‚nova’ teorija rente itd.” (*Materijalizam i empiriokriticizam*, str. 146). Protiv teze da je marksizam teorija jednog vremena a lenjinizam kao marksizam drugog doba, na primer, epohe imperijalizma i proleterских revolucija, pobunio bi se i sam Lenjin kao što se već suprostavljao takvom „tumačenju” marksizma u svoje vreme (za svog života). To se da zaključiti i iz njegovog odgovora empirionomontima kada kaže: „Bogdanov je, na primer, spreman da Marksovoj teoriji novčane cirkulacije prizna objektivnu istinitost samo ‚za naše doba’, nazivajući pripisivanje ‚nadistorijsko objektivne’ istinitosti toj teoriji ‚dogmatizmom’ (. . .). To je opet konfuzija. Podudaranje te teorije s praksom ne mogu izmeniti nikakve buduće okolnosti iz onog istog prostog razloga po kome je istina da je Napoleon umro 5. maja 1821. godine večna. Ali pošto kriterij prakse — tj. tok razvitka svih kapitalističkih zemalja poslednjih decenija — dokazuje samo objektivnu istinu čitave Marksove društveno-ekonomske teorije uopšte, a ne samo ovog ili onog njenog dela, formulacije itd., jasno je da govoriti tu o ‚dogmatizmu’ marksista znači činiti neoprostiv ustupak buržoaskoj ekonomiji” (*Ibid*, str. 142).

Marksizam je „završen filozofski sistem, koji je dao čovečanstvu moćno sredstvo saznanja” (*Tri izvora i tri sastavna dela marksizma*, str. 61) rekao bi Lenjin, ne sumnjujući u to da će budućnost tek potvrđivati Marksovo učenje odnosno da će još veći trijumf doneti marksizmu istorijski period koji dolazi (v. Lenjin, *Istorijska sudbina učenja Karla Marks-a*, *Izabrana dela I*, knj. prva, Beograd 1948, str. 65), i u kome marksizam nema potrebu da bude suprotstavljan ili upoređivan sa nekakvom marksističkom teorijom jednog određenog perioda budućnosti čovečanstva. Drugim rečima, ako je lenjinizam marksizam . . . nema razloga da se misli drukčije, tj. da on to nije nego da je njegova „zamena” od vremena monopolističkog kapitalizma naovamo.

„Marksovo učenje je svemoćno jer je ono tačno. Ono je potpuno i skladno, ono daje ljudima celovit pogled na svet . . . ” (*Tri izvora i tri sastavna dela marksizma*, str. 59), — to je govorio Lenjin i nema razloga ne verovati mu da to nije tako, odnosno, da je ono (Marksovo učenje) nepotpuno i necelovito, ograničeno na određeno vreme ili pitanja, a da

je čak i njegovo učenje (lenjinizam) dopuna za vreme i pitanja koja on (marksizam) nije obuhvatio. Tautologija da se pod lenjinizmom i ne podrazumeva ništa drugo nego marksizam malo tu može pomoći. Lenjinizam ne postoji.

II

Ali zašto lenjinizam, ipak, postoji. I ne samo da postoji već je on danas nesumnjivo jedan od vodećih metoda teorije i prakse čovečanstva koje je zakoračilo novim putevima društvenih odnosa.

Kao ukupnost Lenjinovih misli lenjinizam je opšte afirmisano učenje koje po upotrebi i značaju prelazi granice socijalističkih zemalja. „Lenjinove ideje i revolucionarna ostvarenja, koji su dobili svoj najpotpuniji izraz i potvrdu u prvoj velikoj socijalističkoj revoluciji, snažno su prisutni i uticajni i danas u svim dijelovim sveta —” pisao je Tito povodom 100-godišnjice Lenjinovog rođenja (*Politika*, Beograd, 19. IV 1970.; *Pravda*, Moskva 18. IV 1970). „Lenjin je lokomtovia istorije”, govorio je još 1920. godine američki publicista i jedan od osnivača KP SAD Džon Rid (*Front*, 3. IV 1970.) jer, izjavljivao je iste godine i Serati, rukovodilac Socijalističke partije Italije, „njegovo ime simbolizuje protest, borbu, oslobođenje”. (*Ibidem*).

Lenjinizam je više od pola veka bojni poklič revolucionarnih masa — radnika, seljaka i kolonijalnih naroda. Lenjinizam je teorijsko-metodološka osnova naučnih istraživanja društvenih pojava kao *svojevrsni* produžetak i nastavak Marksovog metoda. Lenjinova misao je i originalna, na svoj način tendenciozna i usmerena koja ima svoju specifičnu naučno-teorijsku težinu i svoju neposrednu praktično-istorijsku verifikaciju. Zato je i postavljeno pitanje, na samom početku: šta je to što je u lenjinizmu specifično, trajno, nešto posebno ili različito od drugih *izama* pa i od marksizma koji je njegova suština.

Iz velikog broja pitanja koja je Lenjin teorijski razmatrao i mnogobrojnih praktičnih akcija koje je inicirao ili sam sprovodio, što je celina Lenjinove misli i stvaralaštva, mogu se izvući neke karakteristike i posebne ideje koje čine — lenjinizam.

1. Lenjin je više nego drugi u marksizmu ne samo shvatio već podigao na stepen aksiome Marksovou tezu (o Fojerbau) da filozofi nisu samo zato da bi svet objašnjavali već i da bi ga menjali. Lenjinizam je zato, pre svega, *praktična organizovanost marksističkih ideja* — to je spoj mišljenja i njegovog objektivnog ispoljavanja podređen praktičnim potrebama čoveka i njegovog progresu. Zato je Deborin (vodeći marksistički filozof u Rusiji 20-ih godina) mogao da kaže kako je Lenjin „najveći *praktični materijalist*” što nije moglo biti nezapaženo i neuočljivo još na samom početku Lenjinovog stvaralaštva kada je i Akselrod (jedan od osnivača ruske radničke partije) u predgovoru Lenjinovoj brošuri *Zadaci russkih socijaldemokrata* (1898) govorio o Lenjinu kao o „revolucionaru, koji sretno spaja u sebi iskustvo dobrog praktičara s teorijskim obrazovanjem i širokim političkim horizontom”.

I marksizmu nije nedostajala komponenta prakse jer je čovek, po rečima Marksa, u suštini praktično biće, ali je Lenjin čitavog sebe usred-

sredio na dijalektičko-materijalističko učenje i njegovo širenje u mase kao na rukovodstvo za praktičnu akciju socijalnog preobražaja. Lenjinizam je, dakle, učenje koje od marksizma potpuno odbija spekulaciju, dogmatizam, metafiziku, apriorizam i kontemplaciju.

Konkretizacija marksizma koju je Lenin vršio obuhvatala je najvećim delom ljudsko društvo kao sistem odnosa i procesa, institucija i tvorevina. Ako je, uslovno govoreći, marksizam pre svega dijalektički materijalizam kao opšti metod i teorija sveta, onda je lenjinizam pre svega istorijski materijalizam shvaćen kao empirijski zasnovana *teorija društva* — njegovog razvitka. Lenjinski marksizam je, rekao bi Buharin (istaknuti rukovodilac i teoretičar u Rusiji u vreme Revolucije, likvidiran u Staljinovim „čistkama“ 1938.) „polje mnogo šire od Marksovog marksizma“, ako je marksizam — „metod plus niz konkretnih postavki“. Kao praktični materijalist Lenin se najviše ispoljio na terenu političke borbe svojom boljševičkom orijentacijom. *Boljševičko učenje i akcija* su bitan deo sadržaja ukupnog Lenjinovog učenja i akcije, zbog čega je Zinovjev (istaknuti političar i državnik sovjetske države, streljan za vreme Staljinovih „čistki“ 1936.) poistovećivao lenjinizam sa boljševizmom, u kome je, opet, dominiralo praktično pitanje vlasti proletarijata.

U lenjinizmu je potencirana do najviše mogućih granica teza da materijalizam u svom dijalektičkom obliku samo tada poseduje revolucionarnu, kreativnu snagu ako svoje „dostojanstvene opštosti“ posveti „ne posrednoj stvarnosti“ ljudskog života. Kao saznanje materijalizam je ne samo odraz stvarnosti već i njena subjektivna sfera, njen idejni element i svesni pokretač. Zato, kao što je stvarnost postojanja ljudskog načina života u jedinstvu društvenog bića i društvene svesti tako je, piše Lenin, u svom konspektu o Hegelovoj knjizi *Nauka logike*, „jedinstvo teorijske ideje (saznanja) i prakse i ovo jedinstvo baš u teoriji saznanja“, zaključivši da je sasvim ispravno reći: „potrebno je spajanje saznanja i prakse“ (*Filosofske sveske*, str. 188—191). Parafrazirajući Hegela i Leninić smatrao da je dijalektički metod prazan i čist pojam ako nije ispunjen bićem tj. ako nije povezan „s bićem punim sadržine i konkretnim“ (*Ibid*, str. 205), pa je to postala jedna od glavnih crta Lenjinove misli — lenjinizma, kojom je podvučen marksistički uveden kriterij prakse u teoriji saznanja i kojom je naročito obeležen marksizam Lenjinove epohe — lenjinizam.

Dakle, ako ipak postoji *differentia specifica lenjinizma* u odnosu na marksizam onda je ona u Lenjinovom nastojanju da stvori vrlo precizne kategorije koje se odnose na istorijski konkretne društvene pojave i situacije da bi, zatim, na osnovu njih primenjivao i u praksi realizovao opšte stavove dijalektičkog i, naročito, istorijskog materijalizma. „Jedna od najkarakterističnijih crta Lenjinovih, pisao je Buharin, sastojala se u shvatanju praktičnog smisla svake teorijске tvorevine i svakog teorijskog stava“ (Buharin, *Lenjin kao marksist*, Moskva 1924., str. 3).

Lenjinov dijalektički materijalizam — lenjinizam jeste borbeno učenje i metod revolucionarnog menjanja ljudske istorije. Lenjinizam je *aktivistička teorija*, kritička spoznaja, pre svega, istorijskog toka čovečanstva, borbe klase i nužnosti socijalističkog preobražaja. Tako je analiza kapitalizma u Rusiji, i njegove monopolističke faze uopšte, razmatranje agrarne politike u svetu i Rusiji, rukovođenje proleterskom

revolucionjom i organizacija sovjetske države, zasnivanje nove ekonomskе politike i razrešavanje nacionalnog pitanja, objašnjenje fenomena rata i stvaranje revolucionarne partije proletarijata, razvijanje marksističke ideologije, naučne svesti i socijalističkog humanizma itd. itd. — samo primena onih razumnih apstrakcija do kojih su došli klasici marksizma svojim sopstvenim istraživanjima i generalizacijama postojećeg naučno-istraživačkog iskustva ali koje kod Lenjina dobijaju konkretno-istorijski sadržaj i primenu usled čega i same te razumne apstrakcije (marksizam) prođu da žive i da se razvijaju jer su i one same izraz dijalektike (kretanja) *praktične ljudske istorije*.

Svojom praktičnom filozofijom materijalizma Lenjin je u svakom slučaju vrlo dobro razumeo jednu Engelsovу misao pogotovu što je shvatio da se ona ne može odnositi samo na Nemačku. Engels je, name, u pismu K. Šmitu (K. Schmidt) 5. VIII 1890. godine, između ostalog rekao: „Uopšte reč ‘materijalistički’ služi u Nemačkoj mnogim mlađim piscima kao prosta fraza kojom se bez daljeg izučavanja etiketira sve i sva, tj. prilepi se ta etiketa i misli se da je time stvar svršena. Međutim, naše shvatanje istorije je pre svega rukovodstvo pri izučavanju, a ne poluga za konstruisanje na hegelijanski način. Celokupnu istoriju treba izučavati iznova; treba podrobnno izučavati uslove postojanja raznih društvenih formacija pre nego što se pokuša da se iz njih izvedu politika, privatnopravna, estetska, filozofska, verska i druga shvatana koja im odgovaraju...“

Kad bi ta gospoda znala kako Marks čak ni svoje najbolje stvari nije držao da su dovoljno dobre za radnike, kako je on smatrao za zločin da se radnicima pruži nešto manje vredno od najboljeg!...” (Marks-Engels, *Pisma o istorijskom materijalizmu*, Beograd 1957., str. 45).

2. Lenjin nije izvodio samo formalni zaključak da je „glavno... u Marksovу učenju — objašnjenje uloge proletarijata kao tvorca socijalističkog društva“ (*Istorijska sudbina učenja Karla Marksа*, str. 65), već je i sam svoje materijalističko shvatanje društvene istorije i njenih trenutaka posvetio tom istom pokretu — njegovom praktičnom (realnom, objektivnom) ostvarenju. No kako su akteri tog pokreta, kao i celokupne društvene istorije, ljudske ličnosti i njihove grupe, organizacije, klase koje se rukovode određenim namerama, željama, idealima, shvatnjima to je za Lenjina bilo od izuzetne važnosti kakve su te ideje, shvatanja i predstave tj. koliko se one podudaraju ili ne sa objektivnim hodom ljudskog društva i socijalističkim preobražajem toga društva. Ne može biti sumnje da lenjinizam predstavlja jednu *posebnu* snagu i time što ističe odlučujuću ulogu *subjektivnih činilaca* za pravac istorijskog kretanja. Samo napredna, naučna revolucionarna misao može doprineti da rezultanta socijalnog preobražaja društva i sama bude revolucionarna i progresivna.

„Bez revolucionarne teorije ne može biti ni revolucionarnog pokreta“ govorio je Lenjin (v. *Šta da se radi?*, Izabrana dela I, knj. prva, Beograd 1948., str. 182) i snagom svoje sopstvene ličnosti doprineo da taj pokret bude vođen takvim idejnim kompasom koji ga je doveo do prve pobjede od kako postoji kao pokret za stvaranje besklasnog društva i naučnog komunizma. Oštro osuđujući teoriju spontanosti pokreta i revolucionarnih akcija, posebno na ruskom tlu, Lenjin je u više navrata

isticao da je spontanost u stvari imenantan revolucionarnom razvitku društva, ali da bi se taj razvitak ubrzao i usmerio neophodno je saznanje njegove suštine, objektivnih ciljeva i mogućnosti realizacije. Zato je teorijski rad takođe imenantan pokretu i njegov bitan činilac koji to postaje utoliko više ukoliko je i čovek kao njegov materijalni (fizički) nosilac zato pripremljen. „Čovek miltav i kolebljiv u pitanjima teoretskim, pisao je Lenjin još 1902. godine u svojoj knjizi *Šta da se radi?* — s uskim horizontom, koji se poziva na spontanost mase radi pravdanja svoje militavosti, koji je više nalik na sekretara tredjuniona nego na narodnog tribuna, koji ne ume da istakne širok i smeо plan koji bi ulio poštovanje i protivnicima, neiskusan i nevešt u svom profesionalnom poslu... — to nije revolucionar, već neki bedan sitničar” (str. 268).

Marksistička inteligencija kao nosilac tog zadatka zbog toga ne može biti samo propagator i glasnogovornik ideja o idealnoj državi i društvu socijalne pravde već snaga koja proučavanjem stvarnih društvenih procesa i odnosa utvrđuje objektivne i konkretne istine o njima i koje postaju oružje u rukama materijalnih nosilaca progrusa čovečanstva. Zato će, ističe Lenjin na ruskom primeru, „njen teoretski rad morati da se usmeri na konkretno proučavanje svih oblika ekonomskog antagonizma u Rusiji, proučavanje njihove povezanosti i doslednog razvitića; on će morati da taj antagonizam otkrije svuda gde je prikriven političkom istorijom, osobenostima pravnog poretku, uvreženim teoretskim predrašudama. On će morati dati celovitu sliku naše stvarnosti kao određenog sistema produkcionih odnosa, pokazati nužnost eksploracije i eksproprijacije trudbenika u tom sistemu, pokazati onaj izlaz iz tog poretku na koji ukazuje ekonomski razvitak” (*Šta su „priatelji naroda” i kako se oni bore protiv socijaldemokrata?*, str. 279—280).

Lenjinizam je, međutim, i stanovište o tome da naučno-ideološko-politička svest i sama postaje materijalna sila društva ne samo onda i ukoliko ovладa glavama naprednih pojedinaca, vođa i političkim organizacijama (kružocima, partijom, strankom) već tada i ukoliko je svest klase i svih slojeva koji se objektivno vezuju za revolucionarno menjanje života, kada revolucionarno „stanje svesnosti i pripremljenosti” bude stvar „baš čitave klase (a ne samo njene komunističke avangarde), baš čitave radne mase (a ne samo njenih najnaprednijih ljudi)” (*Dečja bolest „levičarstva” u komunizmu*, str. 43).

Učenje, sticanje znanja o stvarima i pojavama, naučno mišljenje i napredna ideološka svest jeste u lenjinizmu onaj zahtev kojim se *de facto* konkretizuje i intenzificira opšta marksistička teza da iz tih sve-snih i voljnih ljudskih radnji kao bezbrojnih sila, kao beskrajne grupe paralelograma snaga (Plehanov) „proizlazi rezultanta — istorijski dođaj” (Engels) alias proleterska revolucija. Zato je Lenjin isticao da „... ulogu avanguardnog borca može odigrati samo partija koja se rukovodi naprednom teorijom” (*Šta da se radi?*, str. 183), objašnjavajući i sâm radnicima još pre Oktobra šta hoće proleterska partija (tada socijaldemokratska radnička partija) i kakav je njen program borbe, ističući da je razumljivo što „bez objašnjenja svaki radnik neće razumeti sve šta je rečeno u programu. Na stvaranju socijaldemokratskog učenja, nastavlja Lenjin, koje su dovršili Marks i Engels, radilo je mnogo veli-

kih socijalista, radnici svih zemalja preživeli su mnogo šta, da bi stekli iskustvo kojim mi hoćemo da se koristimo, koje mi hoćemo da stavimo u temelj našeg programa. Zato radnik treba da proučava socijaldemokratsko učenje, da bi shvatio svaku reč programa, svog programa, svoje ubojne zastave. A radnici naročito lako shvataju i usvajaju socijal-demokratski program, zato što taj program govori šta je video, šta je iskusio svaki radnik. Neka se нико ne plaši 'teškoća' shvatanja programa od jedanput: ukoliko svaki radnik bude dalje čitao i mislio, utoliko će više imati iskustva u borbi, utoliko će je potpunije shvatiti" (*Seoskoj sotinji*, Beograd 1946., str. 79—80).

Naravno da lenjinizam pretpostavlja samo kritičku i revolucionarnu misao, samo naučno mišljenje i materijalističku filozofiju kao činioce progresivnog razvijatka društva, posebno socijalističke revolucije. Zato je lenjinizam teorijsko stanovište koje znači krajnje nepomirljiv odnos prema iluzornim, utopijskim, idealističkim i religioznim zabludeama kako u oblasti naučno-filozofskog mišljenja tako i u oblasti moralne i umetničke, ideoološke i političko-prijske spoznaje. Kompromis u idejnoj slici sveta zamagljuje revolucionarnu i društvenu akciju i ciljeve. Pišući A. M. Gorkom 1908. godine povodom *Ogleda o filozofiji marksizma* Lenin je ispoljavao takvo svoje stanovište i rečima: „Vi morate shvatiti i shvatite, naravno, da partijski čovek, ako se uverio, da je propovedanje nečega neobično pogrešno i štetno, mora da ustane protiv toga. Ja ne bih podigao buku, da se nisam bezuslovno uverio (i to se iz dana u dan, što se više upoznajem s izvorima mudrosti Bazarova, Bogdanova i komp., uveravam sve više) da je njihova knjiga — besmislena, štetna, filistar-ska, popovska, sva, od početka do kraja, od grana do korena, do Maha i Avenariusa. Plehanov je u suštini *potpuno* u pravu protiv njih, samo ne ume ili neće, ili je lenj da to kaže konkretno, svestrano, jednostavno, bez suvišnog zastrašivanja publike filozofskim fnesama. A ja ću to pošto poto reći *na svoj način*“ (V. I. Lenin, *Izabrana pisma*, Zagreb 1956., str. 180).

Lenjin je to i rekao već sledeće godine, opširno, naučno dosledno i marksistički, svojom knjigom *Materijalizam i empiriokriticizam*.

3. Lenjinizam to je i učenje o *socijalističkoj revoluciji — njenoj strategiji i taktici*. Centralno pitanje Lenjinove misli bilo je pitanje proleterskog ustanka. Lenjin je, reklo bi se, u tančine razradio operativne i strategijske formule jedne konkretnе revolucije koju izvodi radnička i seljačka masa, ne podležući ni jednog trenutka šablonima i knjiškim formulama. Na taj način lenjinizam je postao učenje kojim se obnavlja u svetlosti novih društveno-istorijskih okolnosti učenje marksizma o klasičnoj borbi koja vodi diktaturi proletarijata, a koje je bilo dosta zanemareno i prekriveno naslagama revisionističko-reformističkih i socijal-liberalističkih shvatanja u periodu delovanja Druge internacionale i njenih vođa. Lenjin je otvoreno i oštro ustajao protiv oportunističke laži (Bernštajna i dr.) da je marksistički odnos prema revoluciji kao prema veštini — *blankizam*. U vezi s tim Lenjin je pisao sledeće: „Da bi bio uspešan, ustanak treba da se oslanja ne na zaveru, ne na partiju, nego na naprednu klasu. To je prvo. Ustanak treba da se oslanja na *revolucionarni polet naroda*. To je drugo. Ustanak treba da se oslanja na takvu prelomnu tačku u istoriji sve jače revolucije, kada je najveća aktivnost

naprednih redova naroda i kada su najjača kolebanja u redovima neprijatelja i u *redovima slabih, polovičnih, neodlučnih prijatelja revolucije*. To je treće. Baš po ova tri uslova postavljena pitanja o ustanku razlikuje se *marksizam od blankizma*" (*Marksizam i ustank, Izabrana pisma*, Zagreb 1956., str. 288).

Pitanje revolucije u lenjinizmu je pitanje, pre svega, njene praktične strane: njenog početka, trajanja (razvijanja) i pobeđe. Izabrat trećutak ustanka — revolucije znači, najvećim delom, obezbediti njegov uspeh. Lenjinova misao je u tom pogledu originalna: sve teorijske pretpostavke prestaju da budu relevantne ako momenat odnosa objektivnih činilaca nameće borbu određenog oblika. U svakom slučaju „oklevanje je zločin” — govorio je Lenjin pa makar to bilo i zbog nekih savetovanja i kongresa. Sam Lenjin je to pokazao svojim ličnim primerom i iskustvom Oktobarske socijalističke revolucije koju je predvodio, a njegove reči koje je napisao 6. novembra 1917. godine članovima Centralnog komiteta — „rešavati stvar bezuslovno večeras, ili noćas” jer „istorija neće oprostiti oklevanje revolucionarima koji su mogli pobediti danas (i sigurno će pobediti danas) ako riskiraju da izgube mnogo sutra, ako riskiraju da izgube sve” (*Izabrana pisma*, str. 301) — ostaće kao trajno saznanje o vrednosti momenta odluke za uspešan razvoj proleterske revolucije.

Lenjinizam je učenje o proleterskoj revoluciji koje se naročito osvrće na njene specifičnosti što će reći na to da proleterska revolucija može biti i nacionalna i svetska, i mirna i oružana, i čisto proleterska i kombinovana sa siromašnim seljaštvo i drugim slojevima društva što zavisi od mnogobrojnosti faktora koji su neiscrpni. U širem značenju, opet, socijalistička revolucija nije samo oružano, nasilno ili mirno oduzimanje vlasti od buržoazije već je ona i diktatura proletarijata i „moralna nadmoć”, i zemlja seljacima i hleba gladnjima, „koncesija železničarima i poštanskim službenicima” i „mir narodima”, fabrika radnicima i kultura narodu itd. itd. Socijalistička revolucija to je ukupnost zamene eksploratorskog i klasno-kapitalističkog socijalističkim i humanističkim načinom života.

Savez revolucionarnog proletarijata i seljaštva nosilac je socijalističke revolucije — za dosledan demokratski razvitak i punu slobodu, za oživotvorenje parole: „revolucionarna demokratska diktatura proletarijata i seljaštva”. Proleterska revolucija nije moguća bez saradnje i podrške ogromne većine trudbenika. „Istorijski pobeđuje ona klasa koja može povesti za sobom masu stanovništva” — govorio je Lenjin na VIII Sveruskoj konferenciji RKP(b) (*Sočinenija*, Moskva 1955., str. 155—156).

Pošto je revolucija najoštiri vid klasne borbe a svaka je klasna borba politička borba to lenjinizam najvećim delom, znači određivanje strategije i taktike politike pripreme, organizacije i rukovođenja istorijskim trenutkom i događajima koji preraštaju u socijalističku revoluciju. Zato se u lenjinizmu bitna pitanja teorije i prakse revolucije, pitanja određivanja forme klasne borbe proletarijata, saveznika i učesnika revolucije, odnosa prema klasnim neprijateljima revolucije i kolebljivcima u proleterskom pokretu, određivanja konkretno-istorijske sadržine revolucionarnih institucija, pitanja ideoološke spreme itd. Partija proletarijata preuzeti ulogu da svojom političkom delatnošću kao i čitavim re-

volucionarnim pokretom obuhvati sve sfere savremenog društvenog života i ovlađa „svim, bez najmanjeg izuzetka, oblicima ili stranama društvene aktivnosti” (Lenjin) radi ostvarenja svog zadatka. Samo tako će moći da se ostvari istorijska pobeda nad buržoazijom i to u svakoj zemlji „na svoj način” bez izravnavanja i identifikovanja taktičkih pravila borbe (Lenjin). „Dok postoji nacionalne i državne razlike među narodima i zemljama, govorio je Lenjin, — a te razlike održavaće se još vrlo i vrlo dugo čak posle ostvarivanja diktature proletarijata u svetskim razmerama — jedinstvo internacionalne taktike komunističkog radničkog pokreta svih zemalja zahteva ne uklanjanje raznolikosti, ne uništenje nacionalnih razlika (to su u ovom momentu ludi snovi), nego takvo primenjivanje *osnovnih* principa komunizma (sovjetska vlast i diktatura proletarijata) koje bi *pravilno modifikovalo* te principe u *detaljima*, pravilno prilagođavalo, primenjivalo ih na nacionalno državne razlike. (*Dečja bolest „levičarstva“ u komunizmu*, str. 78.)

Internacionalno i nacionalno u socijalističkoj revoluciji lenjinizam rešava dijalektički (ne jednostrano, mechanicistički) na čemu zasniva osnove strategije i taktike revolucionarne partije radničkog pokreta i proleterske revolucije. Reč je o taktici koja „je bila jedinstvena i internacionalistička, jer je sprovodila maksimum koji je ostvarljiv u jednoj zemlji za razvijanje, pomoć i buđenje revolucije u *svim zemljama*. Ova taktika je potvrđena ogromnim uspehom, jer boljševizam (ne samo snagom zasluga ruskih boljševika, već i snagom dubokih simpatija *masa* prema ovoj revolucionarnoj taktici na delu) postao je *svetskim* boljševizmom, dao je ideju, teoriju, program i taktiku, koji su konkretno i praktično odskakali od socijal-šovinizma i socijal-patriotizma” (Lenjin, *Proleterska revolucija i renegat Kaucki, Sočinenija* t. 28, Moskva 1955., str. 269—270).

Ono što je u lenjinizmu specifični sadržaj marksističke teorije socijalističke revolucije, jeste učenje o *preobražaju nacionalno-oslobodilačkih*, buržoasko-demokratskih revolucija u proleterske. Pitanje proleterske revolucije, uči lenjinizam, ne može se odvojiti od tzv. nacionalno-kolonijalnog pitanja ili pitanja nacionalno-oslobodilačke borbe na čijem čelu je, po pravilu, nacionalna buržoazija ili tanak sloj vođa pokreta (ustanka, revolucije). Lenjinizam je stanovište o potrebi stalne, energične akcije proletara i čitave radničke klase da se uključi u takvu borbu, da postepeno stane na čelo te borbe kako bi je od nacionalne, svojim učešćem i učešćem čitave radne mase, pretvorio u borbu za oslobođenje od svake pa i od nacionalne buržoazije, od eksploracije, od nacionalnog, političkog i socijalno-ekonomskog ugnjetavanja i usurpacije. „Jedna od najosnovnijih osobina imperijalizma sastoji se baš u tome što on ubrzava razvitak kapitalizma u najzaostalijim zemljama i time proširuje i zaostrava borbu protiv nacionalnog ugnjetavanja. To je činjenica” (Lenjin, *Vojni program proleterske revolucije, Izabrana dela*, knj. druga, Beograd 1949., str. 439). Ta činjenica govorи, naime, o jednoj nužnoj etapi istorijskog preobražavanja društva koja vodi drugoj još radikalnijej etapi iz koje, po Lenjinu, proizilazi sledeća pouka: celokupnost odnosa imperijalističke epohe „nužno mora rađati i politiku borbe protiv nacionalnog ugnjetavanja i borbe proletarijata protiv buržoazije, a stoga i mogućnost

i neizbežnost, prvo, revolucionarnih nacionalnih ustanaka i ratova, drugo, ratova i ustanaka proletarijata *protiv* buržoazije, treće, ujedinjavanje obe vrste revolucionarnih ratova itd.” (*Ibid.*, str. 411).

4. Specifičnost lenjinizma sadržana je i u njegovom učenju o *diktaturi proletarijata*, — o proleterskoj državi i organizaciji sovjetske vlasti.

Klasna borba i proleterska revolucija vode diktaturi proletarijata — nužnost je to koju je otkrio još Marks ali je Lenjin, pošto je rukovodio i njenom pobedom, još dublje prodro u njenu suštinu i istorijsku neophodnost. „Diktatura proletarijata je najžešći i najnemilosrdniji rat nove klase protiv *moćnijeg* neprijatelja, protiv buržoazije, čiji je otpor *udesetostručen* njenim obaranjem (makar samo u jednoj zemlji) i čija je moć ne samo u snazi međunarodnog kapitala, u snazi i čvrstini međunarodnih veza buržoazije, nego u *snazi navike*, u snazi *sitne proizvodnje*... Iz svih tih razloga diktatura proletarijata je nužna, i pobeda nad buržoazijom nije moguća bez dugog, upornog, ogorčenoг rata na život i smrt, — rata koji zahteva vladanje sobom, disciplinu, čvrstinu, nepokolebljivost i jedinstvo volje” (Lenjin, *Dečja bolest „levičarstva“ u komunizmu*, str. 8).

U Lenjinovom shvatanju, diktatura proletarijata kao proleterska država jeste poseban oblik države, što znači i poseban oblik demokratije, kojim se ostvaruje u najširem smislu reči podruštvenje političke vlasti, ali koji oblik postoji dok se ne iskorene i poslednji uslovi eksploratorskog načina života i mišljenja, dok traje „opštenacionalna kriza (koja pogađa i eksplorativne i eksploratore)” (Lenjin), do komunizma, kada se ukidanjem diktature proletarijata (proleterske države kao oblika demokratije) ostvaruje *puna demokratija*. Lenjinizam je, dakle, učenje da je diktatura proletarijata ne samo smena političke vlasti i ekspropriacija eksproprijatora, ne samo promena državnog uređenja i oblika političke vladavine što i u socijalnoj revoluciji socijalističkog tipa predstavlja bitnu fazu ostvarivanja njenih opštih istorijskih ciljeva. Diktatura proletarijata je više od toga — ona je ukupnost društvenih odnosa u fokusu odlučujućih raskida veza novih društvenih snaga i tendencija sa starim institucijama i ideologijom, iza koje se uvek krije zahtev za uspostavljanjem novih ekonomskih odnosa. Po samom Lenjinu, „diktatura proletarijata... — nije samo nasilje nad eksploratorima i čak nije poglavito nasilje. Ekonomski osnova tog revolucionarnog nasilja, zalog njegove vitalnosti i uspeha jeste to, što proletarijat predstavlja i ostvaruje viši tip društvene organizacije rada u poređenju sa kapitalizmom. U tome je suština” (Lenjin, *Velika inicijativa, Sočinenija* t. 29, Moskva 1955., str. 386).

Tako je lenjinizam dosledno sprovođenje marksističke teorije klasa, klasne borbe i diktature proletarijata i u isto vreme, što je specifično za lenjinizam, učenje da je klasna borba nemilosrdna i u prelaznom periodu, da je proleterska država oruđe represije prema buržoaziji i samo jedan od oblika demokratije koji će biti zamenjen višim oblikom sveopšte demokratije, to jest društvom bez državno-pravnog nasilja sa *samoupravnom organizacijom* društvenog života. Sovjeti, očvrsli u Oktobarskoj revoluciji, kao oblik proleterske vlasti (države) sredstvo su kojim se obezbeđuju tekovine revolucije i stvaraju novi uslovi za razvij

janje viših etapa socijalizma i odumiranje svake vlasti. Organizacija sovjetske vlasti mora biti opšti pokret uz snagu državnog aparata protiv buržoazije i njene restauracije. „Diktatura proletarijata je — piše Lenjin 1920. — uporna borba, krvava i nekrvava, nasilna i mirna, vojna i privredna, pedagoška i administrativna, protiv snaga i tradicija starog društva. Snaga navika miliona i desetine miliona je najstrašnija snaga” (*Dečja bolest „levičarstva“ u komunizmu*, str. 29).

Osim toga lenjinizam je teorijski i praktični putokaz kojim će se ostvarivati uslovi za zamenu države onim što je, po rečima Engelsa, „*Gemeinwesen*”, dobra stara nemačka reč, koja vrlo dobro može zameniti francusku *‘Commune’*” (Pismo A. Bebelu, 1875.). Nasupnot oportunistima i socijalšovinistima, nasuprot Kauckom i njegovim jednomišljenicima iz Druge internacionale Lenjin naročito naglašava momenat *odumiranja države* u marksističkoj teoriji države. Posebno u vezi sa povedom diktature proletarijata i sovjetskom organizacijom vlasti u kojoj trudbenici grada i sela upravljaju državom, to pitanje postaje od vitalnog značaja za dalji razvoj socijalističke revolucije. Socijalistička država koja može biti različita po formi kao prelaz od kapitalizma ka komunizmu imaće i jednu istovetnu suštinu — diktaturu proletarijata ali i potrebu za svoje odumiranje.

Organizacija sovjetske države kao „ruske forme proleterske diktature” (Lenjin) ima to opšte teorijsko značenje u lenjinizmu što predstavlja stanovište o postojanju „ogromnog obilja i raznovrsnosti političkih formi” (Lenjin) prelaznog perioda, koji se mora uvažavati da bi se svaki oblik proleterske vlasti prilagođavao specifičnim uslovima zemlje (nacije) i na toj osnovi organizovao i bio uslov novih revolucionarnih pobjeda. „Sovjetska vlast nije čudotvorni talisman. Ona neće odjednom izleći od ostataka prošlosti, od nepismenosti, od nekulturnosti, od posledica divljačkog rata, od posledica grabljivog kapitalizma. Ali zato ona daje mogućnost uzdići one koje su ugnjetavali i koji će sve više i više u svoje ruke uzeti upravljanje državom, celokupno upravljanje privredom i proizvodnjom” (Lenjin, *Šta je to sovjetska vlast?*, Sočinenija t. 29, Moskva 1955., str. 225).

Kao istorijska nužnost i u uslovima naučnog saznanja te nužnosti diktatura proletarijata kao proleterska država i diktatura za narod, predstavlja odlučan društveni činilac razvijanja komunizma koji će tek dati punu demokratiju, i ukoliko ona bude punija utoliko će odumreti i svaka demokratija sama od sebe pa i demokratija za narod, za većinu kao diktatura proletarijata u formi sovjetskog ili nekog drugog oblika vlasti koji nije izraz punog samoupravnog delanja asocijacija neposrednih proizvođača.

5. Lenjin je „dokazao nužnost razvitka kapitalizma u Rusiji” (Luppol), a o njemu se govori i „kao o najznačajnijem marksističkom teoretičaru imperijalizma” (M. Filipović, *Lenjinova misao*, Sarajevo 1968., str. 228). Lenjinizam jeste marksizam sa specifičnošću koja ga pokazuje kao svojevrsno *učenje o kapitalizmu* i njegovoj *monopolističkoj fazi*, naročito sa stanovišta njihovih ukupnih društvenih relacija. Iako je lenjinizam kao teorija uglavnom motivisan praktično-političkim potrebama radničkog pokreta i taktikom njegove avangarde on je prevazilazio svojim

naučno-teorijskim saznanjima karakter motiva i činio celovito učenje. U slučaju Lenjinovog izučavanja kapitalizma i imperijalizma ta se činjenica ponavlja: a) ono je bilo studija „o tome da je imperijalizam predvečerje socijalističke revolucije, o tome da je socijal-šovinizam (socijalizam na rečima šovinizam na delu) potpuna izdaja socijalizma, potpuno prelaženje na stranu buržoazije, da taj rascep radničkog pokreta stoji u vezi s objektivnim uslovima imperijalizma itd. —” (Iz Lenjinovog predgovora 1917. svojoj knjizi *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*), studija u kojoj je naročita pažnja posvećena „kritici 'kauckijaštva', međunarodne idejne struje koju u svim zemljama sveta predstavljaju 'istaknuti teoretičari', vođe II internacionale — (u Austriji Oto Bauer i Ko, u Engleskoj — Ramzej Makdonald i dr., u Francuskoj — Albert Toma itd., itd.) i masa socijalista reformista, pacifista, buržoaskih demokrata, popova” (Iz Lenjinovog predgovora francuskom i nemačkom izdanju 1920. *Imperijalizma kao najviše faze kapitalizma*). Jednostavno, rekao bi Lenjin o imperijalizmu, „bez razumevanja ekonomskih korenata pojave, bez ocene njenog političkog i društvenog značaja, ne može se učiniti ni jedan korak u oblasti rešavanja praktičnih zadataka komunističkog pokreta i socijalne revolucije koja dolazi” (*Ibidem*); b) lenjinističko učenje o kapitalizmu i njegovom najvišem stadiju ne svodi se, međutim, samo na političko-partijski i ideoološki aspekt izučavanja pojave iako je on prisutan i značajan, već ono uključuje i druge aspekte i istine koje iz toga proizilaze i nemaju samo aktuelno političku vrednost za strategiju i taktiku proleterske revolucije već i nesumnjivo naučnu vrednost koja ulazi u fond naučnih zakona o društvu u jednom njegovom istorijskom okviru (*obliku*). To je, uostalom, i osnovni cilj analize, a što se tiče *Imperijalizma kao najviše faze kapitalizma*, „osnovni zadatak knjige bio je i ostaje: pokazati — na osnovu opštih podataka neosporene buržoaske statistike i na osnovu priznanja buržoaskih naučnika svih zemalja — kakva je bila opšta slika svetske kapitalističke privrede, u njem — međunarodnim uzajamnim odnosima, početkom XX veka, uoči prvog svetskog imperijalističkog rata” (*Ibidem*), kakva je bila ekonomска suština imperijalizma.

U lenjinizmu analiza kapitalizma, ruskog kapitalizma, bila je u direktnoj vezi sa borbom ruskog revolucionarnog marksizma i narodnjaka i „legalnih marksista”. Da bi ta borba za marksiste bila uspešna oni su se morali naoružavati znanjem da bi se uspešno suprotstavljali pseudonaučnim tumačenjima pitanja razvoja kapitalizma u Rusiji sa stanovišta formiranja unutrašnjeg tržišta određenog perioda. Marksistička kritika narodnjištva po nekim ekonomskim pitanjima kapitalizma, učio je Lenjin, mora biti zasnovana na naučnim argumentima i analizama. Da bi se dovela kritika do kraja nije dovoljno samo razotkriti pitanja i prikupiti niz fakata koji govore o obrazovanju i razvoju unutrašnjeg tržišta već je neophodno razmotriti i pokušati prikažati sveukupni proces razvijanja kapitalizma u Rusiji u njegovoj celini (v. predgovor Lenjina k prvom izdanju *Razvitka kapitalizma u Rusiji*, 1899.). To je lenjinistički ton jedne marksističke analize: on naučnim istinama zvoni povodom određenih političkih zadataka epohe, zemlje i njenih revolucionarnih usmeravanja i promena.

Lenjinova misao o imperijalizmu nije samo opšte-teorijski obračun sa teorijom „ultraimperijalizma” Kauckog. Ona je u direktnoj vezi i sa onim saznanjima koja su novi doprinos marksističkoj teoriji revolucije, nacionalnom i agrarnom pitanju. Imperijalizam i njegov svetski, međunarodni karakter izaziva i ubrzava nacionalno ugnjetavanje pa zato i nacionalno-oslobodilačke pokrete protiv metropola koji direktno ili indirektno, neposredno ili posredno ulaze u sastav borbe za socijalnu revoluciju u kapitalizmu. Tako nacionalno-oslobodilačke borbe postaju oblici delovanja revolucionarnog proletarijata što je od značaja za strategiju i taktiku uključivanja i rukovođenja socijalističkom revolucijom u jednoj zemlji ili u svetu. Sa stanovišta programa delatnosti partije komunista nacionalno pitanje postaje jedno od osnovnih pitanja čije rešenje vodi priznavanju nacionalne ravnopravnosti i nacionalnog samopredeljenja. S druge strane zaoštrevanje suprotnosti u periodu kapitalizma i imperijalizma obuhvata i položaj seljaštva kao sve jaču protivrečnost između seljaštva i kapitalizma koja se ispoljava preko svetskog tržišta kao eksploracija agrarnih zemalja, zbog čega agrarno pitanje postaje takođe pitanje koje se nameće u ovoj etapi istorijskog razvitka društva.

Pa ipak, lenjinističko učenje o kapitalizmu i njegovoj najvišoj fazi — imperijalizmu ima i opšte teorijski i metodološki sadržaj koji se odlikuje svojom specifičnošću, bojom i tonom. To je učenje koje je, da se poslužimo Lenjinovim formulacijama, izvan „opisa (i ocena sa gledišta ideala) društvenih pojava”, i koje je prešlo „na njihovu strogo naučnu analizu” u određenim istorijskim okvirima.

Lenjinizam je učenje o transformaciji kmetovsko-feudalne ekonomiske formacije društva u kapitalističku koja nije zapadno-evropskog tipa već rusko-istočnjačkog. I raslojavanje seljaštva i propadanje sitnoseljačkih gazdinstava i oblici formiranja trgovačkog kapitalizma i kapitalističke zemljoradnje, i razvitak kapitalističkih odnosa u industriji (tačnije u sitnoseljačkoj industriji), zemljoradnja i industrija, kapitalistička manufaktura i kapitalistički rad kod kuće, zanatlijski poređak i pojava krupne mašinske industrije itd. samo su neka pitanja koja Lenjin razmatra imajući u vidu pre svega razvitak kapitalizma u Rusiji ali čija razmatranja „ukazuju i na vezu između posebnih... strana procesa i na opštu sliku tog procesa” (Lenjin, iz predgovora prvom izdanju *Razvitka kapitalizma u Rusiji*).

Što se tiče imperijalističkog stadija kapitalizma lenjinizam je upotpunjena predstava o ekonomskoj strukturi kapitalizma i njenoj imperijalističkoj suštini koja se pojavljuje „kao prelazni ili, tačnije umirući kapitalizam” (Lenjin). U svojoj teoriji imperijalizma Lenjin je pokazao nekoliko stvari koje su postale postojane istine o savremenom društvu. Jedna od tih je stav da je imperijalizam proizvod suprotnosti klasičnog kapitalizma koje su dobile „razrešenje” u koncentraciji proizvodnje, u formiranju finansijskog kapitala, stvaranju monopolâ (trustova, kartela) i njihovoj vladavini na unutrašnjem i svetskom tržištu, jer je „imperijalizam iz zametaka izrastao u vladajući sistem; kapitalistički monopolii zauzeli su prvo mesto u nacionalnoj privredi i u politici; podela sveta dovedena je do kraja” (*Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*, str. 420).

Druga je stvar da osnovne kapitalističke suprotnosti nisu mogle biti prevaziđene imperijalizmom. One su dobole samo nove vidove pojavljujući se sada kao suprotnosti između kapitalističkih udruženja, između monopolističkih i liberalno-kapitalističkih institucija, između metropola i kolonija itd. Te suprotnosti ne narušavaju samo unutrašnju ravnotežu monopolističkog društva već i svetsku ravnotežu (privrednu, političku) naročito usled neposrednog osvajanja sfera uticaja i njihove podele među vodećim imperijalističkim zemljama, putem ratova i sl. „Jer u kapitalizmu nije moguća druga baza za podelu sfera uticaja, interesa, kolonija itd. osim snaga učesnika u deobi, snaga opšteekonomска, finansijska, vojna itd. A snaga tih učesnika u deobi menja se nejednako, jer u kapitalizmu *ravnopravnog razvijetka pojedinih preduzeća, trustova, industrijskih grana, zemalja ne može biti*“ (*Ibid.*, str. 429). Iz takvog stanja stvari proizilazi nacionalno ugnjetavanje, protivrečnost između metropola i nacionalno-oslobodilačkih pokreta u kolonijama, ili između razvijenih i ne razvijenih nacija unutar kapitalističko-imperijalističke države, jer „imperijalizam vodi aneksijama, pojačavanju nacionalnih ugnjetavanja i prema tome i sve jačem otporu ne samo u novostvorenim već i u starim zemljama“ (*Ibid.*, str. 431).

Najzad, lenjinizam je učenje o imperijalizmu kao poslednjoj fazi vladavine privatnog kapitala i njihovih korporacija, raskrsnica između klasičnog kapitalizma i postkapitalističkog društva, predvorje za potpuno podruštvljenje sredstava za proizvodnju i ukidanje eksploracije. Lenjinova analiza imperijalizma kao „umirućeg kapitalizma“ (sa ogromnom akumulacijom kapitala u malom broju zemalja, porastom sloja rentijera, sa izvozom kapitala itd.) pokazala je još i to da će se nužnost socijalističkih revolucija ispoljavati u svojim slučajnostima (posebnostima) a ne u svom čistom (opštem, svetskom) vidu, što otkriva nova saznanja kao novo idejno oružje materijalnih nosilaca (klasa i slojeva) te revolucije. „Razvitak kapitalizma, pisao je Lenjin, teče u raznim zemljama krajnje neravnometerno. Pri robnoj proizvodnji drukčije ne može ni biti. Otud neizbežan zaključak: socijalizam ne može pobediti istovremeno u *svim* zemljama. On će pobediti isprva u jednoj ili u nekoliko zemalja, a ostale će izvesno vreme ostati buržoaske ili doburžoaske“ (*Ibid.*, str. 440).

6. Sasvim je bez rezerve mišljenja da je lenjinizam teorija u čijoj osnovi stoje „i svi najbitniji, najpoletniji i najrečitiji sami originalni i toliko važni Lenjinovi tekstovi o nacionalnom pitanju“ (D. Nedeljković, *Lenjin i filozofija*, Beograd 1969., str. 183). Naročito je značajno u lenjinizmu što je on to pitanje tretirao ne samo akademski i sa stanovišta isključivo teorijsko saznajnog već i sa aspekta njegovog društvenog (raz)-rešavanja, dakle, sa stanovišta socijalno-političkog programa revolucionarnog proleterskog pokreta.

Ostavimo li na stranu Lenjinovo dosledno marksističko tumačenje nacija kao „neizbežnom produktu i neizbežnoj formi buržoaske epohe društvenog razvijetka“ (Lenjin, *Karl Marks, Sočinenija*, Moskva 1955., t. 21, str. 56) odnosno da je „u čitavom svetu epoha definitivne pobjede kapitalizma nad feudalizmom bila vezana s nacionalnim pokretima“ (Lenjin, *O pravu nacije na samoopredeljenje*, Izabrana dela I, knj. druga,

Beograd 1949., str. 242), ostaje da se vidi šta je u lenjinizmu svojevrsno i posebno u tumačenju ovog društvenog fenomena, a naročito, koji su to novi aspekti tzv. *nacionalnog pitanja*.

Sam Lenjin je strogo isticao da se ne sme zaboravljati „ogroman značaj nacionalnog pitanja”. Nacionalnost, smatrao je on, nije nikakva buržoaska izmišljotina koja se može negirati ili zanemariti, već istorijska nužnost koja se probija i kroz socijalistički pokret kao nacionalno-oslobodilačka borba, kao stvaranje nacionalnih država, kao zahtev za samoopredeljenje nacija itd. U svemu tome lenjinizam se bavi posebno onim što je samoopredeljenje nacija i nalazi da je zato potrebno potražiti odgovor u istorijskoekonomskom izučavanju nacionalnih pokreta. U vezi s tim da je u nacionalnom pokretu tipično stvaranje nacionalnih država, da one najbolje odgovaraju zahtevima modernog kapitalizma (stvaranju unutrašnjeg tržišta, teritorijalno-političke centralizacije, književnog jezika i sl.) u lenjinizmu se konstituiše zaključak o pravu nacija na samoopredeljenje do državnog odcepljenja. „Prema tome, pisao je Lenjin, ako hoćemo da shvatimo značaj samoopredeljenja nacija ne igrajući se pravnih definicija, ne 'konstruišući' apstraktne definicije, nego analizirajući istorijsko-ekonomske uslove nacionalnog pokreta, mi ćemo neizbežno doći do zaključka: pod samoopredeljenjem nacija razume se njihovo državno odcepljenje od tuđih nacionalnih kolektiva, razume se stvaranje samostalne nacionalne države” (*Ibid.*, str. 243). To, opet, ne znači da će nacionalna država, u okvirima buržoaskih odnosa, isključivati eksplataciju i ugnjetavanje nacija već samo to da ekonomski faktori rađaju tendenciju ka stvaranju nacionalnih država odnosno da samoopredeljenje nacija, sa istorijsko-ekonomskeg gledišta nema drugo značenje osim — „političko samoopredeljenje, državna samostalnost, nacionalne države” (*Ibid.*, str. 246).

U vezi sa pitanjem nacionalnog samoopredeljenja za lenjinizam su od važnosti dve stvari. Jedna je teorijske prirode i uvlači u sadržaj pitanja *klasnu suštinu*, a druga — metodološke prirode koja određuje *društveno-istorijske okvire i uslove konkretne osobnosti pitanja*.

Lenjin, naime, nije dozvoljavao nesporazum oko svoje interpretacije tzv. nacionalnog pitanja. U polemici sa Rozom Luksemburg on ističe da za revolucionarni marksizam mora biti rešenje tog pitanja povezano sa klasnom borbom i zadacima socijalno-ekonomskog oslobođenja. U nacionalnom pokretu za nacionalnu državu politika buržoazije ne može se poklapati sa političkim ciljevima proletarijata. „Buržoazija uvek stavlja na prvi plan svoje nacionalne zahteve. Za proletarijat oni su podređeni interesima klasne borbe. Teoretski je nemoguće unapred garantovati da li će odcepljenje neke nacije ili njen ravnopravan položaj s drugom nacijom završiti buržoasko-demokratsku revoluciju; za proletarijat je važno u oba slučaja osigurati razvitak svoje klase; za buržoaziju je važno otežati taj razvitak, potisnuvši njegove zadatke pred zadacima 'svoje' nacije. Zato se proletarijat ograničava na negativan, tako da kažem, zahtev priznanja *prava* na samoopredeljenje, ne dajući garancije ni jednoj naciji, ne obavezujući se da će dati *ma šta na račun* druge nacije” (*Ibid.*, str. 254).

Dakle, za proletarijat je važno da se on učvrsti kao klasa u borbi protiv buržoazije, da obuhvati mase na osnovama socijalističkih ideja.

On će čak podržati buržoaziju ugnjetene nacije ukoliko se ona bori protiv ugnjetačke, jer je to borba protiv onog zla, protiv kojeg je nepomirljiv proleterski pokret. Ta podrška će izostati odmah ili uvek kada buržoazija brani svoj nacionalizam — svoje državne privilegije i nacionalnu isključivost. U svakom slučaju ni proleterskom pokretu ni njegovoj revolucionarnoj partiji nije kranji cilj nacionalno samoopredeljenje do odcepljenja iako je i to put rešavanja nacionalnog pitanja. Socijalistička revolucija kao ukupnost društvenih promena koja će isključivati sve oblike antagonističkih suprotnosti prepostavlja veće zajednice ravno-pravnih naroda i nacija u kojima će biti više prostora za novi ekonomski i socijalni razvitak. „Proleterska partija, pisao je Lenjin u vezi sa zadanima proleterske revolucije u Rusiji, ide za tim da ostvari što je moguće krupniju državu, jer je to korisno za trudbenike; ona ide za tim da *zbliži i još više stopi* nacije, ali taj cilj ona želi da postigne ne nasiljem, nego isključivo slobodnim, bratskim savezom radnika i radnih masa svih nacija“ (Lenjin, *Zadaci proletarijata u našoj revoluciji, Izabrana djela II*, knj. prva, Zagreb 1950, str. 28).

Što se tiče metodološkog aspekta nacionalnog pitanja u lenjinizmu, a naročito pitanja nacionalnog samoopredeljenja, treba reći da je njegova razrada takođe krupan doprinos marksističkoj teoriji društva i nacija posebno. Ovaj aspekt se u Lenjina svodi na nužnost razmatranja nacionalnog konstituisanja države, nacionalnih pokreta i oslobođenja sa stanovišta određenih konkretno-istorijskih prilika i karakteristika date društvene epohe. To je naučno-istraživačka potreba koja proizilazi iz objektivne istorije borbe za prava nacionalnosti i političke slobode, koja se pokazuje u najmanje dve bitne svoje epohe: kao epoha buđenja nacionalnih pokreta i stvaranja nacija i kao epohe u kojoj se u prvi plan javlja „antagonizam između internacionalno ujedinjenog kapitala“ i „internationalnog radničkog pokreta“ (Lenjin). Te epohe i njihovi prelazni stupnjevi, dakle, zahtevaju da se nacionalni program za koji se bore revolucionarne snage društva može razumeti i ostvarivati samo ukoliko se uzmu u obzir svi opšteistorijski i konkretno-državni uslovi.

Sa tog stanovišta pitanje nacionalnog samoopredeljenja *nije* никакva metafizička konstrukcija niti se njegovo rešavanje ostvaruje u apstraktnoj formi, jednoobrazno i fatalistički neminovno. Zahtev za nacionalnom nezavisnošću ne samo da mora biti povezan sa zahtevima *klasne borbe* već i sa datim *istorijskim trenutkom*, sa konkretnim vladajućim odnosima, sa specifičnim delovanjem objektivnih i subjektivnih činilaca društvenog razvoja. Zato i pravo na samoopredeljenje nacija *nije dogma* niti absolutni princip već lenjinističko naučno saznanje da će se ono ostvarivati pod različitim okolnostima pa i takvim kada je korišćenje tog prava istorijski neopravданo, a sa gledišta revolucionarnog radničkog pokreta neopravdano i reakcionarno. Svaki zahtev za nacionalnom nezavisnošću i državnim odcepljenjem ne može biti opravдан ili neopravdan (tačan ili istinit sa gledišta nauke) što zahteva ocenu „svakog konkretnog pitanja o odcepljenju sa gledišta koje odbacuje svaku neravnopravnost, sve privilegije, svaku isključivost“ (Lenjin, *O pravu nacija na samoopredelenje*, str. 256).

Za strategiju i taktiku revolucionarne borbe od značaja je razumevanje tih konkrenih društvenih okolnosti u kojima se razrešava i na-

cionalno pitanje, okolnosti od kojih se neke ne mogu ni pretpostaviti. Da li će jedna zemlja morati, moći ili ne hteti da stvori samostalnu državu „to zavisi od 1000 faktora, koji se ne mogu predvideti” (*Ibid.*, str. 257). „Pitanje o pravu nacija na slobodu odcepljenja nedozvoljivo je mešati sa pitanjem o svrshodnosti odcepljenja te ili druge nacije u tom ili drugom momentu. Ovo poslednje pitanje partija proletarijata dužna je rešavati u svakom posebnom slučaju savršeno samostalno, s tačke gledišta interesa čitavog društvenog razvijanja i interesa klasne borbe za socijalizam” (Lenjin, *Sedma (aprilska) Sveruska konferencija RSDRP(b), Sočinenija* t. 24, Moskva 1952, str. 269—270).

7. Ako je Lenjin u svom poznatom *Testamentu* tvrdio da je Buharin „krupan teoretičar partije”, ali čija se teorijska shvatanja mogu „samo uz vrlo veliku sumnju ubrojiti u potpuno marksistička”, Buharin je pisao za Lenjina da je bio „genijalni teoretičar” a u svakom slučaju „najpoznatiji agrarni teoretičar koji postoji među marksistima”.

I agrarno pitanje u Lenjinovom teorijskom opusu poniklo je iz njegovog interesovanja kao revolucionara-komuniste. Uoči prve ruske revolucije (1905), Lenjin je govoreći o agrarnim problemima ruske socijaldemokratske partije isticao da „agrarni program može i mora odmah sada biti istaknut kao jedno od sredstava da se podstakne demokratski pokret među seljaštvom.” (v. *Agrarni program ruske socijalne demokratije, Sočinenija* t. 6, Moskva 1954). Polazeći od toga da je počelo sve dublje raslojavanje seljaštva u Rusiji i da se može razviti snažna agrarna revolucija u ruskom selu Lenjin je u vreme „dvovlašća” 1917. godine smatrao da su to pitanja koja „može rešiti samo iskustvo”, da „pošto poto moramo, kao partija proletarijata, odmah istupiti ne samo s agrarnim (zemljišnim) programom nego i s propagandom da se odmah ostvare praktične mere koje su ostvarljive i koje su u interesu seljačke agrarne revolucije u Rusiji” (*Zadaci proletarijata u našoj revoluciji*, str. 26).

U čemu je suština takvog programa — kakav mu je lenjinistički prilaz?

Izučavajući zemljišni posed u evropskoj Rusiji Lenjin je nakon prve revolucije 1905. godine izneo činjenice koje se odnose na opštu raspodelu zemlje, na razmere zemljišnog poseda određenih grupa, na pitanja municipalizacije, nacionalizacije i socijalizacije. Pošto je utvrđio odnose, iz kojih se rađa seljačka borba za zemlju, dakle, polaznu tačku borbe seljaka, za Lenjina je sledeće pitanje bilo: kakva je objektivna tendencija *krajnje* tačke te borbe i s obzirom na to koje su njene ideološke forme. Tako je lenjinizam učenje i o tome da je seljačka borba za zemlju *sastavni deo* proleterske revolucije. Po svojoj suštini ta je borba, međutim, obuhvaćena i buržoaskom revolucijom pa je tzv. agrarno pitanje u lenjinizmu pitanje koje se može rešavati samo u datim društvenim okolnostima.

Što se tiče *buržoasko-demokratskog* agrarnog prevrata Lenjin je pokazao da se ta neizbežnost ispoljava u dva opšta oblika. Rukovodeći se podacima o ekonomskoj revoluciji koji ilustruju neizbežnost puta buržoaske revolucije i njene agrarne politike Lenjin izvlači zaključak o dvovrsnosti formi tog razvijanja.

Jedan tip buržoaskog agrarnog preobražaja predstavlja način iščezavanja feudalizma reformisanjem vlastelinskog gazdinstva i uništenjem vlastelinskih latifundija. Drugi tip je — put likvidacije feudalnih zemljoposeda i razvijanje sitnih seljačkih gazdinstava kao kapitalistička farmerstva. „U prvom je slučaju osnovna sadržina evolucija prerastanja kmetstva u kabalu („Kabala“ — u staroj Rusiji XIV—XVII v. pismeni ugovor o zajmu ili zalaganju imovine, prema kojem je zajmodavac uzmao kamate u novcu, naturi ili u radu dužnika a u slučaju da dužnik nije mogao vratiti dug, zajmodavac je sticao pravo na imovinu ili na ličnost dužnika) i u kapitalističku eksploraciju na zemljištima feudalaca-vlastelina-junkera. U drugom slučaju osnovna je pozadina prerastanja patrijarhalnog seljaka u buržoaskog farmera“ (Lenjin, *Agrarni program socijalne demokratije u prvoj ruskoj revoluciji 1905—1907, Sočinenija*, t. 13, Moskva 1954, str. 216).

Ova dva tipa „buržoaske agrarne revolucije“ uslovjavaju i „dve linije programa u revoluciji“, koje ističu različite klase sa stanovišta svoje različite ekonomске osnove. Jedan je program „čisto vlastelinski“ koji, međutim, olakšava i gura napred kapitalističku evoluciju, eksproprijaciju seljaštva, raspadanje opštine i stvaranje seljačke buržoazije. Drugi program je podređen „interesima razvitiča proizvodnih snaga (tog najvišeg kriterija društvenog progresa)“ a to znači interesima „buržoaske evolucije seljačkog tipa“. Za lenjinizam koji znači tačno određivanje objektivno-ekonomskog i subjektivno-političkog u istorijskom rešavanju agrarnog pitanja buržoaskog stadija ostaje glavna teškoća određivanje klasne suštine tog pitanja, teškoća koja se odstranjuje proučavanjem objektivne zakonitosti društvene (kapitalističke) stvarnosti. Imajući u vidu stanje u Rusiji u periodu prve revolucije Lenjin je pisao: „Treba strogo razlikovati idejnu formu agrarnih programa, različite njihove političke detalje itd. od ekonomске osnove tih programa. Sad poteškoća nije u tome da se shvati buržoaski karakter i vlastelinskih i seljačkih zemljišnih zahteva i programa; taj su rad poveli marksisti još pre revolucije i revolucija ga je potvrdila. Poteškoća je u tome, da se potpuno shvati osnova borbe između dveju klasa na temelju buržoaskog društva i buržoaske evolucije. Tu borbu nije moguće shvatiti kao zakonomernu društvenu pojavu, ako se ona ne svede na objektivne tendencije ekonomskog razvitiča kapitalističke Rusije“ (*Agrarni program socijalne demokratije u prvoj ruskoj revoluciji 1905—1907*, str. 223).

Po Lenjinu, ekonomski neophodnost razbijanja srednjevjekovnog zemljišnog poseda ima svoj izraz u nacionalizaciji zemlje, ukidanju privatne svojine nad zemljom i predaji zemlje u svojinu države. Zato su seljaštvo i proletarijat već u buržoaskoj revoluciji u Rusiji imali zajedničke težnje ka ukidanju privatne svojine na zemlju i uništenje svih starih formi zemljišnog poseda sa starim političkim ustanovama u Rusiji. A iskustvo prvog perioda ruske revolucije pokazalo je da se ona javlja pobedonosnom ukoliko je ona seljačka agrarna revolucija koja tek nacionalizacijom ispunjava svoju istorijsku misiju.

Sadržaj i oblici agrarne revolucije, uči Lenjin, kojom se konstituiše buržoasko društvo nisu, naravno, ni krajnji cilj ni najbolji način oslobođenja seljaka od eksploracije i ugnjetavanja. Proletarijat u svojoj

pripremi za socijalističku revoluciju treba odlučno da pomaže borbu protiv starog feudalno-kmetovskog poretka i razvijanje onih buržoaskih odnosa u kojima i proletarijat postaje sve organizovanija i jača sila. Međutim, agrarno pitanje dobija drugi karakter *u okviru buržoaske države* i kapitalističkih odnosa sa gledišta razvoja socijalističke revolucije. Zato, ako je u buržoaskoj revoluciji agrarni program proleterskog pokreta nacionalizacija zemlje, u socijalističkoj revoluciji „celokupno raspola-ganje zemljom, celokupno utvrđivanje lokalnih uslova posedovanja i korišćenja mora biti potpuno i isključivo ne u birokratskim, činovničkim rukama, nego u rukama oblasnih i mesnih sovjeta seljačkih deputata“ (*Zadaci proletarijata u našoj revoluciji*, str. 27), pod kontrolom „sovjeta nadničarskih deputata“ i „sovjeta deputata siromašnih (poluproleterskih) seljaka“, ili „posebnih stalnih savetovanja deputata tog klasnog položaja, kao zasebnih funkcija ili partija u okviru opštih sovjeta seljačkih deputata“ (*Ibidem*), ili u rukama „druge, stvarno potpuno demokratski izabrane i od veleposednika i činovnika potpuno nezavisne organe mesne samouprave“ (*Sedma (aprilska) Sveruska konferencija RSDRP(b)*, str. 258—259).

Agrarno pitanje *u socijalističkoj revoluciji* u lenjinizmu je razrada i dokazivanje da agrarni preobražaji ne mogu biti uspešni bez čvrste i potpune demokratizacije čitave države, bez slobode od tutorstva i birokratskog nadzora, bez potpuno slobodne mesne samouprave, bez dovoljno krupnog i uzornog imanja pod rukovodstvom agronoma i uz primenu najmodernijih tehničkih sredstava itd. itd.

Lenjinizam nije nikada bio šablonizirana i ukalupljena misao baš kao što to nije ni sama životna praksa i u njoj agrarni preobražaj i stanje. Sa pobedom socijalističke države agrarni program diktature proletarijata ima više mogućnosti da dozvoli mnoge nijanse rešavanja agrarnog pitanja ako su one na pozicijama daljeg učvršćivanja socijalističkih odnosa. Lenjin je jasno isticao da je savez radnika i seljaka „pošten savez“ bez naročito suprotnih interesa, a da je socijalizam stanje u kome se potpuno zadovoljavaju, u granicama objektivnih uslova, interesi jednih i drugih. Zato je opravданo i čak korisno u interesu tog saveza da proletarijat kao vladajuća klasa sa više razumevanja prati i omogućuje zadovoljavanje izvesnih posebnih interesa siromašnog seljaštva u njihovoј borbi za zemlju i njeno korišćenje. Čak, smatra Lenjin, „pod uslovom da je pobedio socijalizam (radnička kontrola nad fabrikama, eksproprijacija fabrika koja dolazi posle toga, nacionalizacija banaka, stvaranje vrhovnog ekonomskog veća koje reguliše čitavu narodnu privredu zemlje), pod tim uslovima radnici su dužni da pristanu na prelazne mere koje predlažu sitni radni i eksplorativni seljaci, ako te mere ne nanose štetu stvari socijalizma“ (*Savez radnika sa radnim i eksplorativnim seljacima, Izabrana djela II*, knj. prva, Zagreb 1950, str. 246). U svakom slučaju Lenjinove ideje o agrarnom pitanju koje su usvojene na II Kongresu Komunističke internationale, kao i njegove primedbe decembra 1921. povodom teza o agrarnom pitanju Francuske komunističke partije, predstavljaju sintezu teorijsko-političkih objašnjenja i uputstava o agrarnim problemima prelaznog perioda od kapitalizma ka komunizmu, o problemima koji stoje neposredno pred sovjetskom vlašću posle 1917. godine, i svetskim ko-

unističkim pokretom, kao što su: izgrađivanje specifične taktike revolucionarnog preobražaja u agrarnom pitanju; određivanje odnosa prema različitim kategorijama klasa na selu (naročito prema radnim i eksplotisanim masama na selu s jedne i krupnom seljaštvu, „Grossbauern“ s druge strane); usklađivanje procesa podruštvljavanja gazdinstava krupnih seljaka sa materijalnim, tehničkim i socijalnim uslovima; način vođenja gazdinstava na zemlji koju je pobednički proletarijat konfiskovao od krupnih zemljoposednika; razvijanje revolucionarne svesti seoskog proletarijata radi očuvanja krupne proizvodnje u zemljoradnji kao i niz mera koje će sistematski sprovoditi komunističko vaspitanje seljaštva (*education Communiste de la classe paysanne*); konfiskovanje inventara i njegovo korišćenje, kao opštedržavne svojine; iskorišćavanje dragocenog iskustva eksproprijsanih krupnih zemljoposednika za stvaranje krupne socijalističke agrikulture; uspostavljanje odnosa između industrije i poljoprivrede pružanjem tehničke i socijalne pomoći zaostalom i neorganizovanom selu od strane grada, koja bi mogla da stvori materijalnu osnovu za povišenje poljoprivrednog rada; stvaranju „programa prelaznih mera“ (*un programme transitoire*) ka komunizmu, prilagođenih za dobrovoljni prelaz seljaka na podruštvljenje poljoprivrede itd. itd.

8. Smatra se sa velikim razlogom da je teorija o političkoj partiji proletarijata „najbitnija komponenta lenjinizma“ (v. *Mala politička enciklopedija*, Beograd 1966, str. 578), odnosno da je Lenjin „osnivač novog tipa političke partije proletarijata“ (*Ibidem*).

U suštini stvari Lenjin je pre svega svojim učenjem o proleterskoj partiji vršio reafirmaciju Marksovog koncepta političke partije proletarijata koji je bio ugrožavan naročito od strane socijal reformista, opportunista, „legalnih marksista“ i njihove teorije spontanosti i drugih na tlu Rusije krajem XIX i početkom XX veka. U prvom redu to je Lenjinovo nastojanje da se *revolucionarna komponenta* marksističke teorije partije oslobođi sistema partijske organizacije koji u teoriji spontanosti, socijalnoj reformi i klasnoj koegzistenciji nalazi svoje opravdanje. Lenjinizam je zato teorija i praksa zasnivanja i konstituisanja takve politike partije proletarijata koja je podređena cilju istorijske misije radničke klase i koja stoga mora biti i sama revolucionarna snaga da bi bila sposobna da organizuje i vodi klasu (proletarijata) u njegovoj borbi za revolucionarnu promenu društva.

U svakom slučaju lenjinizam je isticanje partije kao posebne *revolucionarne, vodeće snage* koja je teorijski i politički opremljena da može preuzeti funkciju usmeravanja i rukovođenja tokom i ciljevima proleterske revolucije i čitavom klasom proletarijata, iz čega se ne sme zaključiti da se partija i klasa mogu identifikovati. To, dalje, ne znači da partija mora „misliti za sve“, tj. „da masa neće uzimati aktivnog učešća u pokretu“. Naprotiv, Lenjin je dokazivao da bez obzira na nužnu i ogromnu ulogu Partije, ciljeve socijalizma i diktaturu proletarijata može da ostvari samo klasa proletarijata, masa trudbenika — materijalna snaga socijalističke revolucije. S toga po Lenjinu pitanja: „diktatura partije ili diktatura klase? — diktatura (partija) vođa ili diktatura (partija) masa?“ svedoči o najverovatnijoj i bezizlaznoj zrcali misli.

... Svaki zna da se mase dele na klase; — da se mase i klase mogu suprotstavljati samo tako da se ogromna većina uopšte, neraščlanjena po položaju u društvenom sistemu proizvodnje, suprotstavlja kategorijama koje zauzimaju specifičan položaj u društvenom sistemu proizvodnje; — da klasama rukovode obično i u većini slučajeva, bar u modernim civilizovanim zemljama, političke partije; — da političkim partijama po pravilu upravljaju više ili manje sposobne grupe najautoritativnijih, najuticajnijih, najiskusnijih lica koja se biraju na najdogovornije položaje, koja se zovu vođe” (*Dečja bolest „levičarstva“ u komunizmu*, str. 26). Svi se oni nalaze u dijalektičkom jedinstvu kao ukupnost strana komunističkog pokreta u kome revolucionarna partija proletarijata ostvaruje zadatku povezivanja vođe s klasama i masama u nešto nerazdvojivo, ubedljivanja zaostalih i rada među njima (Ibid., str. 38).

Za proletersku partiju koja će rukovoditi i naučiti milionske mase trudbenika da uzmu u svoje ruke rešavanje svoje istorije (sudbine), po Lenjinu, neophodan je uslov sadržan u centralističkom rukovođenju i čvrstoj disciplini organizacije. Lenjinistička misao vrlo je bogata objašnjenjima koja se tiču ovih pretpostavki revolucionarne partije. Međutim, od Lenjinovog života a zatim i posle njegove smrti, do današnjih dana nije izostala kritika i sumnja da su u Lenjinovom konceptu partije sadržane politički otuđene grupe, blankizam, birokratski centralizam i nedemokratičnost itd. Nasuprot tome Lenjin je svoje zahteve u pogledu uloge partije svodio *na konkretno-istorijske dimenzije* i društvene okolnosti, svesno ističući jednog momenta centralizaciju, suženje sastava članova i sl., a drugog neophodnosti za partijski demokratizam i slobodu borbe mišljenja. Ono što je u celini Lenjinovog učenja bitno i posebno značajno (intonirano, naglašeno) jesu stavovi da je partija proletarijata: nužna politička organizacija revolucionara; avangarda radničke klase i svih trudbenika u borbi za socijalizam; organizacija koja od klase stvara subjekte ljudske istorije; centralizovana i disciplinovana ali antibirokratska i demokratska politička skupina; graditelj strategije i taktike socijalističkog pokreta i revolucije — oblik klasne organizacije koja je i sama ispoljavanje istorijskih specifičnosti i za koje specifičnosti uvek mora imati i specifično razumevanje. „Istorija uopšte, a istorija revolucije napose, pisao je Lenjin, uvek je bogatija sadržajem, raznolikijia, raznostranija, življia ‘lukavija’ nego što zamišljaju najbolje partije, naj-svesnije avangarde najnaprednijih klasa. To je i razumljivo, jer najbolje avangarde izražavaju svest, volju, strast, fantaziju desetine hiljada, a revoluciju ostvaruju, u momentima naročitog poleta i napregnutosti svih ljudskih sposobnosti, svest, volja, strast, fantazija desetina miliona, koje podstiče najoštira klasna borba”, iz čega proizilazi da proleterska partija i klasa moraju ovladati uvek svim tokovima društvenog života i da u vezi s tim mogu uvek biti spremni da brzo i efikasno smenjuju i koriste različite oblike svoje revolucionarne misije. (*Dečja bolest „levičarstva“ u komunizmu*, str. 81—82).

Dr Petar Kozić,
vanredni profesor

LENINE ET LE LENINISME

(Résumé)

Quel est le sens de l'affirmation que le léninisme est le synonyme du marxisme et pourquoi le marxisme est-il l'essence du léninisme et le léninisme une existence (phénomène) historique du marxisme; quelle est la différence spécifique du léninisme, et dans quel sens le léninisme est-il quelque chose de différent du marxisme — ce sont là les questions traitées dans le présent article.

Le léninisme est la totalité des pensées de Lénine ayant pour base l'enseignement de Marx — le marxisme. Comme c'est le cas du marxisme, le matérialisme dialectique (naturo-scientifique et historique) est la précondition théorique de l'enseignement de Lénine. Lénine est un marxiste de génie, et lui personnellement, il n'a pas pensé que sa conception était différente de la théorie du matérialisme dialectique. Pour Lénine — le léninisme n'existe pas. Il n'existe que le marxisme, qui n'est pas valable seulement pour une époque historique, mais qui est une pensée universelle qui a découvert, dans une réalité concrète, les liens et les rapports les plus généraux et essentiels embrassant, comme abstraction, l'essence du monde entier qu'ils reflètent.

Cependant, le léninisme existe quand même. Non seulement il existe, mais il est aujourd'hui incontestablement une des principales méthodes de théorie et de pratique de l'humanité qui s'est engagée dans de nouvelles voies des relations sociales.

Dans une foule de questions et d'aspects examinés et résolus par Lénine, ceux qui suivent sont d'une particulière importance pour le contenu apparaissant comme léninisme:

1. Le léninisme est de prime abord l'organisation pratique des idées marxistes. Il est une fusion de l'opinion et de la pratique subordonnée à l'évolution progressive de l'homme. Le matérialisme dialectique de Lénine — le léninisme est une doctrine de combat et une méthode de changement révolutionnaire de l'histoire humaine. Le léninisme est une théorie activiste.

2. Sans théorie révolutionnaire il n'y a pas non plus de mouvement révolutionnaire, souligne Lénine qui a traité, dans sa doctrine, plus spécialement du rôle de la conscience, de l'opinion scientifique en tant que facteurs actifs de l'évolution sociale. Condamnant avec force la théorie de la spontanéité, Lénine a démontré que, pour l'évolution de la société, il est indispensable de connaître son essence, les buts objectifs et la possibilité de les atteindre.

3. Le léninisme — c'est l'enseignement de la révolution socialiste (de sa stratégie et tactique). Lénine a élaboré en détail les formules opérationnelles et stratégiques d'une révolution concrète, tout en précisant une série de positions générales importantes pour la compréhension de l'essence et des formes de la révolution prolétarienne.

4. La spécificité du léninisme est contenue aussi dans son enseignement sur la dictature du prolétariat en tant qu'Etat prolétarien et forme spécifique de démocratie existant jusqu'à l'abolition de la dictature du prolétariat, dans le communisme, lorsque sera réalisée une démocratie complète.

5. Le léninisme c'est le marxisme avec la spécificité qui s'avère comme enseignement **sui-generis** sur le capitalisme dans sa phase monopoliste.

6. Le léninisme est, sans nul doute, la doctrine la plus immanente sur la question nationale. Ce qui est d'une importance particulière, c'est l'aspect de classe et historique de sa solution.

7. Lénine est l'un des plus grands théoriciens agraires parmi les marxistes. Selon lui, la question agraire est une des questions centrales de la révolution.

8. Le léninisme est également une doctrine dont la partie sur le parti politique du prolétariat, son organisation, son activité, ses objectifs et son caractère de classe, est d'un poids spécifique.

